

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9

 DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.1.04>
ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА ЄВДОКІМОВА,
доктор психологічних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра соціології та психології;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4211-7277>,
e-mail: elena25eva@gmail.com;
ЯНА СЕРГІЙВНА ПОНОМАРЕНКО,
кандидат психологічних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра соціології та психології;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3374-3930>,
e-mail: posokhova1992@gmail.com

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У КОНТЕКСТІ ЇХ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Професійна діяльність поліцейських вимагає наявності певного рівня навичок комунікації. Недостатня сформованість таких комунікативних компетенцій робить їх уразливими під час несення служби. Тому метою статті є емпіричне дослідження особливостей соціального інтелекту майбутніх поліцейських із різним рівнем комунікативної толерантності. Було застосовано опитувальник «Загальна комунікативна толерантність» (В. В. Бойко) й тест «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорд в адаптації О. Михайлової). Вибірку склали 132 слухачі курсів первинної професійної підготовки поліцейських Харківського національного університету внутрішніх справ. Теоретично обґрунтовано, що комунікативна толерантність виступає в діяльності поліцейського необхідним внутрішнім регулятором спілкування та поведінки, а соціальний інтелект поліцейського у його професійній діяльності в контексті його комунікативної компетентності є своєрідним психологічним ресурсом професійного розвитку та саморозвитку. Зазначено, що професійна діяльність поліцейського повинна регламентуватися не лише професійними нормами та стандартами поведінки, але й етичними нормами, суспільною думкою й соціальними очікуваннями в суспільстві.

Ключові слова: комунікативна компетентність, поліцейські, професійна діяльність, соціальний інтелект, спілкування, толерантність.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Обсяг завдань, які сьогодні покладено на Національну поліцію України, невпинно зростає. Це суттєво відображається на вимогах до кандидата на службу в поліцію. Крім того, підвищуються соціальні вимоги до якості виконуваної поліцейськими професійної діяльності, що, у свою чергу, вимагає якісних змін у процесі їх підготовки, зокрема розширення кола необхідних їм професійних компетенцій. Ураховуючи, що професійна діяльність поліцейського здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями, особливого значення набуває формування у курсантів і слухачів курсів комунікативних навичок у процесі фахової підготовки. Рівень довіри на-

селення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції, тому вміння спілкуватися й вирішувати проблеми в процесі спілкування відіграють провідну роль в оцінюванні результатів їх службової діяльності.

Стан дослідження проблеми

Професійне спілкування поліцейського є показником його інтелектуального рівня як фахівця, що відображається на вмінні спілкуватися в агресивному та неагресивному середовищі [1]. Велика кількість дослідників наголошує на тому, що професійне спілкування передбачає володіння поліцейськими певним психологічним інструментарієм, що забезпечує його професійну успішність [2].

Професійне спілкування поліцейського – це різновид спеціально організованої взаємодії людей (керівників і підлеглих, працівників, рівних за посадовим становищем, працівників поліції і представників засобів масової інформації, працівників поліції та громадян, працівників і правопорушників), змістом якого є пізнання, обмін інформацією та вплив учасників комунікативного процесу один на одного з метою вирішення правоохоронних завдань. Стосовно професійного спілкування поліцейського можна сказати, що воно відбувається як контакт: ситуаційно-діловий, юридичний, статусно-рольовий, пізнавально-оцінювальний, міжособистий та інформаційний [3, с. 22–23].

І. В. Семчук і Ю. В. Слободчикова вважають, що «у психологічній науці і практиці роль комунікативної компетенції можна визначити як вузлову системоутворюючу категорію, оскільки з її допомогою можна пояснити низку феноменів взаємодії між людьми в процесі професійної діяльності». Авторки зазначають, що від «комунікативної компетентності працівника поліції, його потреб і специфіки мотивації в професійному спілкуванні залежать характер його комунікативної активності й комунікативні цінності, які він визнає» [4, с. 250].

Таким чином, аналіз численної літератури свідчить, що комунікація в професійній діяльності працівника поліції відіграє важливу роль та є пов'язаною з безпосередньою взаємодією між людьми. Від того, на якому рівні ця взаємодія відбуватиметься, залежать формування та становлення працівника поліції, здатного виконувати на високому професійному рівні поставлені перед правоохоронцями завдання.

Для формування компетентних поліцейських кадрів є необхідною наявність налагодженої системи навчання та професійної підготовки працівників, що, у свою чергу, потребує впровадження інтерактивних методів та ефективних засобів оволодіння професійними компетенціями. Соціальний інтелект забезпечує здатність до соціального прогнозування й виступає ресурсом підвищення рівню професійної комунікації працівників поліції.

Соціальний інтелект є інтелектуальною інтегральною здатністю особистості, яка визначає успішність її спілкування й адаптації в суспільстві, надає можливість передбачити поведінку людей у різних життєвих ситуаціях, допомагає визначати наміри й емоційні стани людини та її почуття за невербальними й вербальними ознаками [5, с. 88].

Соціальний інтелект особистості відіграє важливу роль у професійній діяльності сучас-

ного поліцейського: у процесах удосконалення професійних компетенцій, у відносинах з колегами по роботі та з населенням, у вмінні правильно розуміти й оцінювати дії людини в різних ситуаціях, спілкуватися з людьми та надавати їм юридичну й іншу допомогу.

Мета і завдання дослідження

Мета роботи полягає в емпіричному дослідженні особливостей соціального інтелекту майбутніх поліцейських із різним рівнем комунікативної толерантності.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: 1) визначити рівень комунікативної толерантності майбутніх поліцейських для поділу їх на групи; 2) емпірично дослідити показники соціального інтелекту у слухачів курсів первинної професійної підготовки поліцейських із різним рівнем комунікативної толерантності.

Наукова новизна дослідження

Удосконалено теоретико-психологічні й емпіричні підходи до психологічної діагностики соціального інтелекту у професійній діяльності поліцейського в контексті його комунікативної компетентності. Набули подальшого розвитку уявлення щодо всебічного розгляду соціального інтелекту поліцейського в згаданому вище контексті, який виступає своєрідним психологічним ресурсом професійного розвитку та саморозвитку.

Матеріали та методи дослідження

У дослідженні особливостей соціального інтелекту в контексті комунікативної компетентності взяли участь 132 слухачі курсів первинної професійної підготовки поліцейських Інституту післядипломної освіти Харківського національного університету внутрішніх справ. У процесі проведення дослідження за допомогою опитувальника «Загальна комунікативна толерантність» (В. В. Бойко) всі досліджувані були поділені на дві групи за рівнем комунікативної толерантності: перша група (високий рівень – 45 балів і нижче) – 81 особа, друга група (низький рівень – від 90 балів) – 51 особа.

За допомогою методики діагностики «Загальна комунікативна толерантність» В. В. Бойка, яка містить 45 запитань зі шкалюванням відповідей за чотирибальною шкалою, ми діагностували толерантні й інтолерантні установи особистості поліцейського, які можуть проявлятися у процесі його професійного спілкування. На думку автора методики, комунікативна толерантність (або інтолерантність)

у спілкуванні поділяється на ситуативну, типологічну, професійну та загальну.

Рівень ситуативної толерантності визначається ставленням людини до конкретного партнера по спілкуванню (дружини, колеги, випадкового знайомого), типологічної – ставленням до групи людей (представників будь-якої національності, професії тощо). У процесі виконання поліцейськими службових завдань комунікативна толерантність виражається шляхом мовленнєвої комунікації з різноманітними верствами населення. Особливість її прояву у працівників поліції прямо залежить від низки їх важливих особистісних рис, таких як досвід, характер, морально-етична сфера тощо, які, у свою чергу, регламентують їх професійну діяльність і визначають загальний рівень її сформованості.

Ще одна особистісна характеристика, яка служить перешкодою для успішної взаємодії особи з оточенням, – це риса нетерпимості, інтолерантності до соціуму. Коли людина не розуміє й не сприймає право інших людей на індивідуальність, коли вона вважає себе еталоном під час оцінювання поведінки та способу думок інших, прагне «підігнати» партнера під себе й не бажає пристосовуватися ні під кого іншого, не вміє пробачати помилки, незручності та ненавмисно завдані неприємності, тоді така людина вважатиме себе вправі заподіювати іншим людям біль і неприємності, а сама не відчуватиме почуття провини за використання інших для задоволення своїх потреб – матеріальних, фізичних чи моральних. Діагностика та робота з психокорекції інтолерантності як особистісної риси може поліпшити прогноз ресоціалізації та подальшої соціальної адаптації особистості у соціумі.

Тест містить 9 шкал: 1) несприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини; 2) використання себе як еталона під час оцінювання поведінки та способу думок інших людей; 3) категоричність чи консерватизм в оцінках інших людей; 4) невміння приховувати або згладжувати неприємні відчуття в разі зіткнення з некоммунікбельними якостями партнерів; 5) прагнення переробити, перевиновити партнерів; 6) прагнення «підігнати» партнера під себе, зробити його «зручним»; 7) невміння прощати іншим помилки, незручність, ненавмисно завдані неприємності; 8) нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми; 9) невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших.

Щодо стосується обробки отриманих результатів, то по кожній із 9 шкал підраховується загальна сума балів. Максимальна їх сума по кожній із них становить 15, загальна за всіма шкалами – 135. Чим вищою буде кількість набраних досліджуваним балів, тим вищим є ступінь його нетерпимості до оточення. Таким чином, 45 балів і нижче – високий рівень толерантності, від 46 до 90 – середній, більше 90 – високий ступінь нетерпимості до оточення. Розгляд відповідей за окремими шкалами дозволяє виявити найбільш характерні аспекти й тенденції прояву комунікативної толерантності та інтолерантності.

Відповідно до інтерпретації психологічного змісту виділених авторами методики рівнів досліджуваних першої групи характеризує здатність до толерантного світосприйняття, відсутність схильності до екстремізму та конструктивної поведінки в ситуації професійного конфлікту, вміння досягати взаємного розуміння без насильства, домінування, приниження гідності людей і вживання сили в ситуації зіткнення інтересів; вміння адекватно оцінювати складні професійні ситуації, передбачаючи компромісний вихід із них на основі дотримання законності та норм права; вміння доцільно й законно застосовувати владу; вміння регулювати свою поведінку у відповідності до законів та норм професійної діяльності в разі морально-ціннісного вибору засобів досягнення професійної мети. Досліджуваним другої групи притаманними є схильність до порушення корпоративних цінностей, неготовність до діалогу, відсутність здатності активно й конструктивно взаємодіяти в професійному середовищі.

Із використанням тесту соціального інтелекту, розробленого Дж. Гілфордом (в адаптації О. Михайлової), було проведено дослідження соціального інтелекту у слухачів курсів первинної професійної підготовки з різним рівнем комунікативної толерантності. Автор цієї методики Дж. Гілфорд розглядав соціальний інтелект як систему інтелектуальних здібностей, що не залежать від чинника загального інтелекту та пов'язуються, перш за все, з пізнанням поведінкової інформації.

Методика містить у собі чотири субтести, з яких три складено на невербальному стимульному матеріалі й один – на вербальному. Субтести діагностують чотири здатності в структурі соціального інтелекту: пізнання класів, систем, перетворень і результатів поведінки.

Субтест № 1 «Історії із завершенням» вимірює фактор пізнання результатів поведінки, тобто здатність передбачати наслідки поведінки людей у певній ситуації, характеризує вміння передбачити те, що станеться в майбутньому.

Субтест № 2 «Групи експресії» вимірює фактор пізнання класів поведінки, а саме здатність до логічного узагальнення й виділення спільних істотних ознак у різних невербальних реакціях людини.

Субтест № 3 «Вербальна експресія» вимірює фактор пізнання перетворень поведінки, тобто здатність розуміти зміну значення вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуації, яка їх викликала.

Субтест № 4 «Історії з доповненням» вимірює фактор пізнання систем поведінки, а саме здатність розуміти логіку розвитку ситуацій міжособистісної взаємодії та інтерпретувати поведінку людей у цих ситуаціях.

Для обробки результатів використовуються бланк відповідей, ключ до обробки та нормативні таблиці для визначення стандартних значень. Бланки відповідей обробляються за допомогою спеціальних ключів. Результати підраховуються за кожним субтестом окремо й за усім тестом у цілому. Результати за окремими субтестами відображають рівень розвитку однієї (або декількох) здібностей

фактора пізнання поведінки. Результат тесту в цілому називається композитною оцінкою й відображає загальний рівень розвитку соціального інтелекту. Після завершення процедури обробки результатів отримуємо стандартні бали за кожним субтестом, що відображають рівень розвитку відповідних здатностей до пізнання поведінки. При цьому загальний зміст стандартних балів можна визначити таким чином: 1 бал – низькі здатності до пізнання поведінки, 2 бали – здатності до пізнання поведінки нижче середнього (середньослабкі), 3 бали – середні здатності до пізнання поведінки (середньовибіркова норма), 4 бали – здатності до пізнання поведінки вище середнього (середньосильні), 5 балів – високі здатності до пізнання поведінки.

Для математико-статистичної обробки результатів були застосовані коефіцієнт рангової кореляції Спірмена та t-критерій Стюдента – для парних порівнянь середніх величин.

Результати дослідження

Результати дослідження показників соціального інтелекту у слухачів курсів первинної професійної підготовки поліцейських із різним рівнем комунікативної толерантності подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники соціального інтелекту у слухачів курсів первинної професійної підготовки поліцейських із різним рівнем комунікативної толерантності ($M \pm m$)

Шкали	Високий рівень комунікативної толерантності Група 1	Низький рівень комунікативної толерантності Група 2	t	P
Субтест № 1 «Історії із завершенням»	7,93 ± 0,83	6,71 ± 0,29	2,78	0,05
Субтест № 2 «Групи експресії»	7,15 ± 0,27	6,24 ± 0,31	2,21	0,05
Субтест № 3 «Вербальна експресія»	4,56 ± 0,29	4,12 ± 0,18	1,29	–
Субтест № 4 «Історії з доповненням»	4,81 ± 0,48	3,18 ± 0,24	3,04	0,05

Із таблиці зрозуміло, що у групі слухачів з високим рівнем комунікативної толерантності за показником субтесту № 1 «Історії із завершенням» порівняно зі слухачами з низьким рівнем комунікативної толерантності вірогідно більшою є здатність передбачати наслідки поведінки в ситуації невизначеності як зараз, так і в майбутньому (7,93 ± 0,83 проти 6,71 ± 0,29), $p \leq 0,05$. Тобто слухачі з високим рівнем кому-

нікативної толерантності виявляються здатними швидко передбачати подальші вчинки людей на підставі аналізу реальних ситуацій спілкування (сімейного, професійного, дружнього), а також передбачати події, ґрунтуючись на розумінні почуттів, думок і намірів учасників комунікації.

Але варто зазначити, що їх прогнози можуть виявитися помилковими, якщо вони

матимуть справу з людьми непередбачуваними й емоційно нестабільними. Тобто для першої групи характерним є вміння чітко вибудовувати стратегію своєї поведінки для досягнення поставленої мети, на відміну від другої групи, якій складніше зрозуміти мотиви людей, передбачити їх подальшу поведінку й емоційні реакції, що для роботи поліцейського не лише є некомпетентністю, а й навіть може становити небезпеку для нього. Отримані дані показали, що для першої групи характерним є сприйняття свого співрозмовника ще і на інтуїтивному рівні, її представники впевненіше себе почувають у різних складних ситуаціях порівняно з представниками другої групи.

Показник за субтестом № 2 «Групи експресії» є вірогідно вищим у слухачів з високим рівнем комунікативної толерантності ($7,15 \pm 0,27$) порівняно з результатами слухачів з низьким рівнем комунікативної толерантності ($6,24 \pm 0,31$), $p \leq 0,05$. Цей поведінковий показник пізнання вказує на те, що у поліцейських першої групи спостерігаються здатність до логічного узагальнення ситуації спілкування в умовах неоднозначності та вміння виділяти основні ознаки в різних невербальних реакціях людини.

За результатами субтесту № 3 «Вербальна експресія» не було виявлено статистично значимих відмінностей цього показника у досліджуваних групах, що свідчить про те, що представникам обох груп притаманною є властивість розуміти вербальні реакції партнерів по спілкуванню. Слухачі першої та другої груп можуть приймати ті ж самі вербальні повідомлення незалежно від характеру взаємовідносин людей і контексту ситуації спілкування. Також вони мають високу чутливість до характеру й відтінків людських відносин, що допомагає їм швидко та правильно розуміти те, що люди говорять один одному (мовну експресію) в контексті неоднозначної ситуації. Досліджувані здатні знаходити відповідний тон спілкування з різними типами співрозмовників у різних ситуаціях невизначеності й мають великий репертуар рольової поведінки (тобто вони проявляють рольову пластичність).

У групі слухачів із високим рівнем комунікативної толерантності порівняно зі слухачами з низьким її рівнем виявлено вірогідно вищі показники за субтестом № 4 «Історії з доповненням», які склали $4,81 \pm 0,48$ та $3,18 \pm 0,24$ відповідно, що свідчить про розвинуту здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії та значення поведінки людей у цих ситуаціях. Визначені відмінності свідчать про те, що для першої групи притаманною є здат-

ність розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій у динаміці. Її представники вміють аналізувати складні ситуації взаємодії людей, розуміють логіку їх розвитку, відчують зміну сенсу ситуації в разі залучення в комунікацію між різними сторонами. Шляхом логічних умовиводів вони можуть добувати невідомі, відсутні ланки в ланцюзі цих взаємодій, передбачати, як людина поводитиметься надалі, та відшукувати причини певної поведінки, що є необхідними компетенціями в професійній діяльності поліцейського. Що стосується другої групи, то її представники зазнають труднощів у аналізі ситуацій міжособистісної взаємодії і, як наслідок, погано адаптуються до різноманітних відносин між людьми, що є перешкодою для виконання службових обов'язків.

Обговорення результатів

Певний розвиток соціального інтелекту забезпечує успішну взаємодію між поліцейськими та громадянами завдяки вмінню правильно побудувати процес комунікації під час виконання службових завдань, що, у свою чергу, стає можливим за наявності високого рівня розвитку комунікативної толерантності. Період первинної професійної підготовки має стати ключовою ланкою в розвитку комунікативної толерантності майбутнього поліцейського. Його здатність розуміти соціальні, культурні, духовні й політичні відмінності людей, з якими доведеться стикатися по роботі, забезпечує можливості знаходити мирне вирішення конфліктів, вибудовуючи успішні міжособистісні комунікації.

Т. В. Крашеніннікова у своєму дослідженні визначає професійну комунікативну компетентність як «складне психологічне утворення, що формується на базі комунікативної компетентності людини в умовах конкретної фахової діяльності, що можна уявити у вигляді системи значимих для працівника відносин, умінь і навичок спілкування». Авторка говорить, що у повсякденній діяльності працівників поліції присутні різноманітні ситуації конфліктної взаємодії різного рівня, переважно агресивного за своєю формою спілкування (очна ставка, обшук, допит тощо). Дослідниця вважає, що основою фахового спілкування працівника поліції є саме контакти в агресивному комунікативному середовищі [1, с. 11–12].

Т. В. Нікітіна вважає, що комунікативна освіта курсантів відомчих ВНЗ є невід'ємною складовою їхньої професійної підготовки.

«Заняття курсантів науково-дослідницькою діяльністю сприяє формуванню особистості курсанта відомчого вищого навчального закладу, яка зможе вільно орієнтуватися в міжособистісних відносинах, отримує соціальну самостійність, стане мобільною і кваліфікованою, такою, що вміє ухвалювати складні службові рішення й ефективно обмінюватися інформацією в різних ситуаціях спілкування в своїй майбутній професійній діяльності», – говорить авторка [6, с. 42].

О. А. Липіна у дослідженні слухачів-поліцейських проаналізувала їх мовлення та письмові роботи й виявила найбільш актуальні проблеми в їхній мові. Авторка говорить, що, крім поширених синтаксичних і пунктуаційних помилок, очевидними є порушення комунікативних якостей мовлення: відсутність логіки викладу, відсутність точності слововживання, порушення лаконічності мови, наявності значних порушень під час підготовки службових документів (рапортів, протоколів, доповідних записок) [7, с. 43].

Рівень комунікативної компетенції працівників правоохоронної системи, за В. Ф. Родіним і В. Л. Цветковим, перебуває в прямій залежності від їх загального розвитку, культури, широти світогляду, наявності різнобічних знань і сформованості певних моральних принципів. Однією з найважливіших психологічних особливостей комунікації в системі МВС, на думку авторів, є професійна спрямованість, пов'язана з необхідністю встановлення осіб, які вчинили злочини, свідків, потерпілих та інших, тобто існує певна заданість параметрів спілкування. Дослідники вважають, що кожен працівник повинен мати такі необхідні комунікативні якості: вміння швидко встановлювати психологічний контакт із незнайомими людьми й вміння їх привернути до себе; вміння слухати інших людей; вміння чинити психологічний вплив на людей під час виконання службових завдань; вміння долати психологічні бар'єри в спілкуванні тощо [8, с. 278–279].

Підвищення вимог до рівня розвитку комунікативних компетенцій у процесі професійного відбору дозволить певною мірою покращити ефективність виконання службових обов'язків. Психологічний відбір у поліцію повинен ґрунтуватися саме на встановленні пізнавальної здатності, спрямованої на розуміння майбутніми поліцейськими соціальних явищ, що стають дедалі різноманітнішими, а також на ситуаціях міжособистісної взаємодії з населенням. Звертаючи увагу на професійні

якості, доцільно перевіряти кандидата на здатність до спілкування не тільки із законослухняними громадянами, а й з особливим контингентом (злочинці, неповнолітні тощо).

Висновки

Результати, отримані в процесі емпіричного дослідження, свідчать про те, що для всіх слухачів незалежно від їх рівня комунікативної толерантності характерною є здатність розуміти вербальні реакції партнерів по спілкуванню, тобто вони однаково правильно можуть сприймати й інтерпретувати ті ж самі вербальні прояви, не спираючись лише на характер взаємовідносин зі співрозмовниками чи умови ситуації спілкування.

Разом із цим здатність більш правильно прогнозувати й точно передбачати наслідки поведінки в ситуації невизначеності як на цю мить, так і в майбутньому частіше зустрічається у слухачів, які мають високий рівень комунікативної толерантності. Ця група також відрізняється вірогідно більшою здатністю до логічного узагальнення ситуації спілкування в умовах невизначеності та вмінням швидко виділяти основні ознаки в різних невербальних проявах партнера по спілкуванню. Для першої групи порівняно з другою характерним є вміння розпізнавати структуру міжособистісної взаємодії ще на початку процесу комунікації, оскільки її представники шляхом логічних умовиводів можуть добудовувати невідомі чи відсутні ланки в ланцюзі цих взаємодій і передбачати, як співрозмовник може поведеться, вони здатні відшукувати причини цієї поведінки, що свідчить про високий рівень професійного розвитку.

Отже, соціальний інтелект у професійній діяльності поліцейського в контексті його комунікативної компетентності виступає своєрідним психологічним ресурсом професійного розвитку та саморозвитку. Професійна діяльність поліцейського повинна керуватися не лише професійними нормами та стандартами поведінки працівника поліції, що містяться в законах, наказах та інструкціях, але й етичними нормами, звичаями і традиціями, суспільною думкою й соціальними очікуваннями в суспільстві, що, у свою чергу, вимагає особливого, професійно орієнтованого соціального інтелекту у майбутнього поліцейського. Тому постає питання про впровадження соціально-психологічного тренінгу щодо розвитку соціального інтелекту у слухачів курсів первинної професійної підготовки й удосконалення здатності точно та правильно аналізувати складні

ситуації міжособистісної взаємодії з населенням, розуміти механізми й функції процесу комунікації між різними сторонами. Вважаємо за доцільне в період професійної підготовки активніше спрямовувати навчальний процес на розвиток цієї професійної компетенції.

Список бібліографічних посилань

1. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції : навч. посіб. Дніпро : Адверта, 2017. 107 с.
2. Stephens D. W., Hill J., Greenberg Sh. Strategic Communication Practices : A Toolkit for Police Executives. Washington, DC : U.S. Department of Justice, Community Oriented Policing Services. September 2011. 122 p. URL: <https://www.hsdl.org/?view&did=696202> (дата звернення: 08.09.2018).
3. Пам'ятка працівника Національної поліції України : Інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських / уклад.: І. В. Клименко, Д. В. Швець, О. О. Євдокимова, Я. С. Посохова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 52 с.
4. Семчук И. В., Слободчикова Ю. В. Формирование коммуникативной компетентности сотрудников ОВД в процессе профессиональной деятельности. *Вестник Московского университета МВД России*. 2017. № 4. С. 249–253.
5. Погонина Е. А., Коваленко Е. В., Белимова А. А. К понятию социального интеллекта сотрудника полиции МВД России. *Проблемы правоохранительной деятельности*. 2016. № 2. С. 86–89.
6. Никитина Т. В. Формирование профессиональной коммуникативной компетентности курсантов в процессе научно-исследовательской работы. *Вестник Нижневартковского государственного университета*. 2017. № 3. С. 39–43.
7. Липина Е. А. Проблемы письменной речи сотрудников полиции (нарушение лексических норм). *Правопорядок: история, теория, практика*. 2016. № 2 (9). С. 42–45.
8. Родин В. Ф., Цветков В. Л. Коммуникативное общение в профессиональной деятельности сотрудников ОВД РФ. *Вестник Московского университета МВД России*. 2017. № 5. С. 278–281.

Надійшла до редколегії 13.09.2018

ЄВДОКИМОВА Е. А., ПОНОМАРЕНКО Я. С. СОЦИАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ ПОЛИЦЕЙСКИХ В КОНТЕКСТЕ ИХ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Профессиональная деятельность полицейских требует наличие определенного уровня навыков коммуникации. Недостаточная сформированность коммуникативных компетенций делает их уязвимыми во время несения службы. Поэтому целью статьи является эмпирическое исследование особенностей социального интеллекта в будущих полицейских с разным уровнем коммуникативной толерантности. Были применены опросник «Общая коммуникативная толерантность» (В. В. Бойко) и тест «Социальный интеллект» (Дж. Гилфорд в адаптации А. Михайловой). Выборку составили 132 слушателя курсов первичной профессиональной подготовки полицейских Харьковского национального университета внутренних дел. Теоретически обосновано, что коммуникативная толерантность выступает в деятельности полицейского необходимым внутренним регулятором общения и поведения, а социальный интеллект в его профессиональной деятельности в контексте его коммуникативной компетентности является своеобразным психологическим ресурсом профессионального развития и саморазвития. Отмечено, что профессиональная деятельность полицейского должна регламентироваться не только профессиональными нормами и стандартами поведения, но и этическими нормами, общественным мнением и социальными ожиданиями в обществе.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, полицейские, профессиональная деятельность, социальный интеллект, общение, толерантность.

YEVDOKIMOVA O. O., PONOMARENKO YA. S. SOCIAL INTELLIGENCE OF POLICE OFFICERS IN THE CONTEXT OF THEIR COMMUNICATIVE COMPETENCE

Professional work of police officers focuses on a variety of tasks, including patrolling the city and expediting on-call challenges, reaction to traffic violations, prevention of offenses, their detection and response to them, etc. Permanent interaction with the population in the course of performing professional duties requires the police to develop a certain level of communication skills. Interaction with representatives of different layers of society can often be accompanied by conflicts and manipulations in communication. Police officers point to insufficient formation of their communicative competencies, as well as to their professional vulnerability in performing tasks in certain situations of interpersonal interaction.

The objective of the paper is to empirically study the features of social intelligence for future police officers with different levels of communicative tolerance. The authors used the questionnaire "General communicative tolerance" (V. Boiko) and the "Social intelligence" test (G. Gilford in the adaptation of O. Mikhailova) as a psycho-diagnostic tool. The sample consisted of 132 trainees from the institute of postgraduate education of Kharkiv National University of Internal Affairs.

It is theoretically justified that communication in the professional activity of a police officer plays an important role, communicative tolerance is a necessary internal regulator of communication and behaviour within the police activity, and social intelligence in the professional activity of a police officer is a kind of psychological resource for professional development and self-development in the context of his communicative competence. It is noted that the professional activity of a police officer should be regulated not only exclusively by professional standards, standards of conduct contained in laws, orders and instructions, but also by ethical norms, customs and traditions, public opinion and social expectations in society, in turn, it requires a special professionally oriented social intelligence of the future police officers. The authors have empirically established differences in the manifestations of social intelligence among trainees with different levels of communicative tolerance, which is to determine the deficiency of ability to predict the consequences of the behaviour of other people, to understand the logic of development of interaction situations and the ability to highlight key features in a variety of human non-verbal responses in subjects with low levels.

The obtained results actualize the need to develop and implement practical recommendations on the formation of communicative competence among future police officers at the stage of their professional training.

Keywords: *communicative competence, police officers, professional activity, social intelligence, communication, tolerance.*